

בין דין לחשבון : מסות על סופרים וספרים / דב סדן. — תל-אביב :
הוצאת דביר, תשכ"ג 1963.

מאמר ד · עמא דדהבא

[א]

במסכת-השירות של ש' ט ש ר נ י ח ו ב ס ק י ש ע י ק ר ת ו כ נ ה א פ י , ו ע י ק ר - צ ו ר ת ה
ההאפסאמטר המודרני, מובהקת השירה "עמא דדהבא" גם בהיקפה, שהוא מרובה
משל שאר הפואימות שלו, גם בגיוונה, שאין כמותו בכל פואימה אחרת שלו. ולא
עוד אלא דומה, כי בה ביקש לתת את שירת-השירות, וכמה עדים לכך, וראש להם
העובדה הנפלית, כי שירת-ההתבוננות הזאת אינה עשויה, כדרך השירות האחרות,
מתוך ריקונסטרוקציה של שכבת-חוויה אחת, בייחוד של קדמת-הילדות, אלא היא
באה דרך שילובים של רובדי-חוויה ראשונים ואחרונים כאחת. השילוב הזה של
מעשה-הכוורת במחוויה-חיים הראשון, אי-שם בערב-טאבריה רחוקה ומעשה-
הכוורת במחוויה-חיים האחרון, אי-פה בחלקת-פרדסים קרובה, הוא בולט כל-כך,
שאי אפשר לך שלא תתעורר על הכוונה, בין גלויה ובין עלומה, לראות ולהראות
את חיי-המראות של המשורר, כשקצותיהם, — כגון עולמו של סבא-מחרשתא ואבא
אנטוני מזה וכגון עולמם של הקבוצה והקיבוץ מזה, — הם כאחים רחוקים בזמן
ובמקום, אך קרובים בנפש, ומשנפגשו בה, הם נושקים אהדדי.

[ב]

בולט, בולט מאוד, הוא צמד-הקצוות הזה, אך יש פה צמדי-קצוות גדולים ממנו,
עמוקים ממנו, וגם בהם מתקיים כאותו הפלא של נשיקת-אהדדי. בסדר ההתבוננות
בחיי הדבורים ורחשם אתה מוצא, ליד פרקי שירה, הפורצים מראייה ישירה ופשוט
טה, כראיית ילד ותם שאין להם אלא עונגם בלבד, פרקי-שירה העולים מתוך ראייה
אמצעית ומורכבת, כראיית חכם וחוקר, שכמה וכמה כלי-ביניים הם שושבינים
לעינם. אך לגודל תמיהתך אתה חש, כי הראייה הראשונה והאחרונה מתלכדות
כראייה אחת, ולגודל-עונגך אתה מגלה, כי אילולא ההתלכדות הזאת של ראייה

על שאול טשרניחובסקי

מבנה בחושים וראייה עקיפה בכלים וראייה שאולה בספרים, לא היתה השירה הזאת מתעלית לשירה קוסמית כפי שהתעלתה בשיאיה. וזוהי שיאיה? כששלוש הראייות, של תום ושל בינה ושל חכמה, הם כתחומים ונתונים זה מזה ומיניקים זה את זה, עד שהם כמיני נחלים מופלאים המגיחים ממעיין אחד ונבלעים בנהר אחד.

[ג]

הבחינה הקוסמית, שאליה חותרת השירה הזאת בעומקה, והנותנת, כי המשורר יעזר בכלי-ראייה מן הקצה אל הקצה, היא הנותנת, כי הוא נעזר בהם למצער-ראייה מן הקצה אל הקצה. אין שירה קוסמית אלא מתוך שהמשורר מתדמה ליוצרו ביסוד הגדול של "ורחמיו על כל מעשיו" — כלומר, מתוך שהוא יודע כי הכל ניקום שירה. שעל כן תראה פה, בפואימה שלפנינו, את המשורר והוא, מתוך אותה אהבה עצמה, מבקש לגלות יופיו של טבע, כשם שהוא מבקש לגלות יופיה של תרבות. וכאב רחמן שכל בניו שונים לעינו ושווים ללבו, כך הם לו למשורר העצמיים הרבים שבשירה הזאת, בין אם זו כנף נעלסה מידי שמים ובין אם זה כלי-מנגנון מידי אדם, וסימנך המסירות הנאמנה להשרות כאותה מידה וכאותה מתיחות של שירה על תפארת-מליצה כעל מונחים טכניים (שלא היה יכול להביאם בלא תרגום בשוליהם).

[ד]

כחפצו ונסיונו של המשורר למצות בשירתו את רובדי-ההוויה ואת כלי-הראייה ואת מצע-ההתבוננות, וכולם מן הקצה אל הקצה, כך חפצו ונסיונו למצות את מזגי-החוויה והראייה וההתבוננות. כוונת הפוללות היא שהכריחתו להראות את העולם שהראנו גם בפריזמה של שפרן-החזות גם בפריזמה של פיכחון-הריפליפ-סיה, לא היתה תמונת העולם הזאת שלימה אילו להט החזון של עדת-הדבורים לא התנשבה עליו צינת ההירחור על חברת האדם, משמעת ציבור ואבידת-היחיד בו, ובכלל אילו חסרה אותה גזירה שווה שבין הקיבוציות הקיימת של נחיל-הדבורים ובין הקיבוציות המאונה של משטר-האדם. אכן, לא היתה תמונת העולם הזאת שלימה, אילו לא התלהבות לחיי עדת האדם, הקיבוציות — התיאור רבי-החוויה של עליית קיבוץ על הקרקע — לא ניתן לה שובר בצידה — התמונה רבת-היגון של שתי דבורי-אדם, הנערה שהתנוולה והבחור שהזקין ברווקותו. וראה, כשאתה מגיע למחור-הרפלקסיה דומה עליו, כי הנחיל מבלי שהוא יוצא מתוך פשוטו, הוא גם ממש גם אליגוריה. אף אפשרות של ראייה כפולה כזאת, ויהי לרגע קטן, היא מחוייבת על פי בחינתה הכוללת של הפואימה הזאת.

בלב הערבה

[ה]

ואחרון אחרון : אפילו הרמיזה הפרוגרמאטית לפיתרונו של הסבך — ציבור ויחיד, משמעת וחירות — לא יכלה להיעדר. והרמיזה הזאת, מפורשת למדי, כלולה גם היא בתיאור, שכשלעצמו אינו יוצא מתוך פשוטו — תיאור התזמורת (בלשון המשורר : המקהלה), שבה כל כלי וכלי קיים על מהותו ויחסו ותעודתו, ועם זאת הוא אבר באורגניזמוס של השירה.

וְכֹל הָעוֹלָם אֵינּוּ אֶלָּא בְּחֵינֵת מִקְהֵלָה
גְּדוֹלָה עֲשִׂירָה בְּנִינּוֹת וְכֻלִּים מִכְּלִים מְשֻׁנִּים
לְהִיֹּת שִׁיר אֶחָד נֶאֱדָר לְחַיֵּי עוֹלָם וְעוֹלָמוֹת —
(כל השירים 847)

[כ' תשרי תש"ו]